

Janusz Głowacki, a XIX. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál vendége

Gooda night Jerzy

Magyar Narancs, 2012. május 14.

KRITIKA

trafó
www.trafo.hu
KÖZEP-ÉRŐPPI
PORTRÉK
HUNGARISZTI
SZERZŐK IV.

CON TEMPO SOROZAT IV.
A Borlók **3** bemutatja:

MÁJUS/22
**QUARTSILUNI
ENSEMBLE:**
(HU)
**AIRS
DU
VENT**

Kondor Ádám
és Marián Lejava művei
a középpontban

> KORTÁRS ZENEI
KONCERT

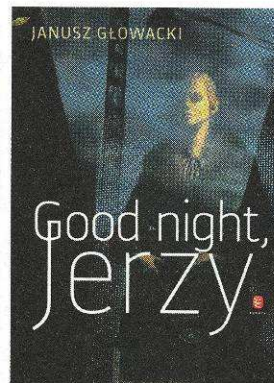
artisjus BUDAPEST BANK
FUGA
Klubdó

Könyv

Glamour, holocaust, fiction, non-fiction

Janusz Głowacki: *Good night, Jerzy*

■ A harminc éve New Yorkban élő és mindenekelőtt ebben a közegben híressé lett szerző lengyelül és mindenekelőtt lengyeleknek írta regényét, ám a formálás, az alapérület tökéletesen amerikai, szinte hollywoodi. A „hogyan írjunk intellektuálisan mélyen szántó, de alapvetően mégis bestsellerlistás regényt?” kérdésre adott választ már régen megtalálták erre (és mostanában nálunk is alkalmazzák): úgy, mintha a regény már eleve félig forgatókönyv lenne – a nem közvetlenül filmre adaptálható regény legfeljebb „irodalom” ebben a közegben, és ilyen ma már senki nem fogyaszt (olvasásról már régen nincs szó). Ráadásul már a kiinduló helyzete is ebbe a halmazba esik: a bevallottan nem fikatív elbeszélő, azaz Głowacki színdarabot – ez később akadálytalanul változik át filmforgatókönyvvé – akar írni elhunyt főhőséről, a bevallottan nem fikatív kollégájáról, Jerzy Kosinskiról. A forgatókönyv formája megkíméli a regényíró, ugyanis nem kell kibélelnie sok mindennel: a cselekmény belső logikájának hiányait könnyedén elháríthatja a *flash back* technikával, az úgynevezett jellemábrázolás megmarad a színeseknek – kijön egy sztár, és ezzel minden el van intézve –, miliőrajz főlegesen, elég végigpásztázni az éjszakai New Yorkon. Így a szerzőnek voltaképpen egyedül a helyzeteket és a párbeszédeket kell „igényesen”, azaz olajozottan fogyaszthatóan megalkotnia. Két jó benyomás, és kész a jelenet magva. Ha mindez egy exkluzív kocsmában történik, lehetőleg nem sokkal záróra előtt vagy netán egy roppant *highly protected party* közegében, akkor még egyszerűbb a dolog. És

ha már semmi nem jut a szerző eszébe, egy megfelelő ponton elhelyezett, lehetőleg szaftos erotikus álom (szakszavakkal: *interracial, mature, submission, animal*) azonnal mentőövet kínál – a fogyasztóknak is. El kell ismerni, Głowacki megtanulta a leckét, fel is mondja vesszőhibák nélkül; a cselekmény jól pereg, a jelenetek rövidke, soha nem lépik túl az 5-6 oldalas terjedelmet; álmok, KGB-CIA, holocaust, szex, orosz-ukrán-fehérorosz szajhák (hamuszóke, ferde szem, miniszoknya, tízcentis sarkú, combig érő csizma), zsidó intellektuelek, ügynökök, rendezők, Forman, Woody Allen, kokain. Efféle tizenkettő egy tucat giccsel nem is kellene foglalkozni, ha a téma nem vetne fel

csiklandós esztétikai-etikai kérdéseket

Az ÉS-ben közölt remek interjújában (Mit gondol a plágiumról?, 2012. május 4.) a szerző ekként mutatja be hőse karrierjét: „Eredeti nevén Józef Lewinkopf – akinek apja

vette fel a Kosirski nevet a vészkor-szak idején, amikor egy lengyel katolikus parasztcsalád bújtatta őket – 1957-ben állami ösztöndíjjal jutott ki az Egyesült Államokba.” Mindezen biográfiai tényeket (és másokat is) Kosinski később meg-hamisította életrajzában. De nem is ez volt a főbűn, teszi hozzá Głowacki, hanem elképesztő karrierjének – *A festett madár* című regénye ott volt a legesélyesebb Nobel-jelöltek között – megalapozása. A könyvről még megjelenés előtt recenziót kérték Elli Wieseltől, a jelles holocaustsz-szakelemtől. Wiesel igen tartózkodó cikket írt, ezt megtudva Kosinski felkereste még a kritika publikálása előtt, és „meggyőzte róla, hogy ne fikciósan olvassa regényét, ez az ő gyerekkori hányattatásainak hiteles leírása, Wiesel erre összetépte a kész recenziót, és írt egy meleg hangú újat”. Ami aztán döntően hatott a regény eszelős sikerére.

Sok van ebben a történetben. Valahogy így szólhatna a leegyszerűsített kérdés: mi lenne, ha kiderülne, hogy Tadeusz Borowski Auschwitz-történetei fikciók, a szerző soha nem járt ott, és csak kitalálta az egészet? Csorbítaná ez a művészi teljesítményét? Egyáltalán: ez esetben mi a hitelesség mértéke? Ha valaki 1956-ról ír regényt, noha akkor még nem is élt, az nyilván belefér. De a holocaust-ábrázolás művészi hiteléhez (és ezzel esztétikai rangjához!) eszerint valami több kell, nevezetesen *a nem fikatív, a valódi igazság*. Itt az etika pecsétjét ütök az esztétikai jelenségekre, és ez fölöttébb aggasztó. Még siralmasabb a sztori, ha belegondolunk, hogy Kosinski éppen azt tagadta meg Wieselnél,

KRITIKA

ami más tematika esetében épenséggel művészi erejének bizonyítéka lenne, az erős regényírói fantázia ugyanis ebben a speciális esetben inkább bűn volt: csak akkor értékes a mű, ha nem fikció, azaz nem művészet, azaz ha dokumentum, legyen bár mégoly művészileg nagyszerű alakban. Megfordul az irodalom teremtésének és befogadásának hagyományos szereposztása: a regényírás éltető eleme, a fikció, a mesélés elvettetik, és helyébe a mindennapi élet valóságos lép. Az elbeszélésben minél kevésbé mese a mese, annál nagyobb a mű esztétikai hitelle, rangja. És a közeg büntetett: amikor kiderült, hogy Kosinski me-

taforikus értelemben „nem volt Auschwitzban”, akkor ünnepelt könyvét szemétdombra vetették, magát a szerzőt hazugnak bélyegezték, aki aztán az elvárások rendje és módja szerint öngyilkos is lett, mint oly sok holokauszt-túlélő író: Primo Levi, Tadeusz Borowski, Jean Améry.

A közeg egyébként is kiütetett szerepet vitt ebben a történetben. A Kosinski-élet paradigmatis példája Howard S. Becker híres könyve (*Art Worlds*, 1982) alapvetésének, miszerint minden mű kollektív termék, a művészeti világok teremtménye, az egyéni kreativitás és a társadalmi ágensek közös alkotása. Mindennél világosabb ez a mai

amerikai művészeti világok számára. Kosinski New York-i bukásának nem az volt az első oka, hogy plagizált a *Being There* című regényében, nem is az, hogy nem angolul írt (ahogy azt család módján beállította, miközben fordítókkal dolgozott), még kevésbé az, hogy a sajátjának adta ki mások naplójeljegyzéseit – mindez a posztmodern világ-állapot művészeti világaiban még az alkotói teremtés része lehet. A büntetést a magánjellegű holokauszthazugságért kapta, ami a holokausztagadás vagy „Auschwitz-Lüge” egy speciális változatának interpretálódott. De Kosinski nem hazudott, vagy csak annyiban, hogy regényt próbált írni. A mások töké-

letesen legitim „hazugság” most illegitim lett.

A fent vázolt, talán nem éppen jelentéktelen dilemmákat és egyebeket (például azt, hogy Kosinski talán a romantikus életművészet egy kései megvalósítója volt) azonban nem sikerült megírnia Glowackinak, feltehetően ez csak perifériáskusan fordult meg a fejében. Könyve éppen olyan, mint amit Kosinski szemére vet: „jó érzékkel tapintotta ki az amerikai könyvpiac fogyasztói igényét a holokauszt és a pornográf képzelet párosítására.”

Bán Zoltán András

Fordította Tempfli Péter. Európa, 2012, 292 oldal, 2900 Ft

Rádió

Madarak és emberek

A hely

„Akinék egy veréb a barátja, előbb-utóbb gondolni fog arra is, hogy ő meg ennek a verébnek a barátja, és nem számít, hogy ez itt nem egészen jó szó. Az, akinél egy veréb lakik, előbb-utóbb beszél egy tágasabb füves területre, és azt gondolja: hát itt sétálnak; és nem számít, hogy ez sem a helyes kifejezés.” Tandori Dezső kezdi így *Valamivel több* című könyvét, és ha valaki, akkor a Lánchíd utcai zseni valóban tudhatja, hogy mi számít, és mi nem, ha az embernek egy veréb a barátja. De ha még valakit kellene mondanom, aki a madarakkal való emberi kapcsolatról sokat tud mesélni, akkor *A hely* legutóbbi adása óta kapásból rávágnám, hogy dr. Déri János.

A Farkas Erika vezette stáb ezúttal a hortobágyi madárkórházat vizitálta meg (kisebb környékbeli kitérőkkel), ami első hallásra talán nem sokakban kelt leküzdhetetlen érdeklődést, azonban újra bizonyosságot nyer, hogy egy jól szerkesztett, arányosan felépített riportműsor képes marginálisabb té-

mákat is úgy bemutatni, hogy a végén elhisshetjük: nincs is ennél fontosabb. Végül is ez a dolga.

Például, ha kételkedtünk volna abban, hogy milyen szépen dobog egy parlagi sas szíve, ezután nem fogunk – a mikrofonra helyezett sztetoszkópon át hallható szívveléssel indul az adás. Majd a műsorvezető által lazán (talán a szépemlékű *Der Bergdoktor* után szabadon) pusztadokorként aposztrofált dr. Déri vezet körbe a „betegek” között. Sok a vörös vércse és a sirály, de van kócsag, rétisas és darázs-ölyv is, meg néhány énekesmadár. A legtöbben áramütés miatt kerültek be, illetve az áramütést szenvedtek vannak a legnagyobb veszélyben: elhalhatnak a végtagjaik, és ha ez megtörténik – a helyben kifejlesztett és hatásosnak bizonyuló mágneses kezelések ellenére is – soha nem térhetnek vissza a természetbe. Legfeljebb, ha szerencsések, a nemrég indult tenyésztési projektben jutnak ezentúl szerephez. Amúgy évi három-négyszáz madár kerül ide, szóval nem csoda,

hogy a doktor felesége nevetve mondja: „Nekünk ez az életformánk, nekem ez már természetes, karácsonykor ha kell, műtünk, hűsvétkor műtünk, ünnep, nem ünnep, hétköznap, nem hétköznap.” És hogy ez a kijelentés rögtön bizonyítást nyerjen, egy műtetre is bekérdredek a riporter: a Luca nevű rétisas éppen megkapja amputált bal láb helyett az ideiglenes protézist, hogy addig is szokja, míg a direkt neki készülő véglegest le nem gyártja egy profi cég. Ma már korszerűek ugyan a felszerelések, de még így is rengeteg a munka.

Még szerencse, hogy vannak önkéntes segítők is, mint például a Debrecenben felkeresett dr. Molnár Lívia, aki nyugdíjasként lakása egyik szobáját röptetővé alakította, itt viselve gondját tucatnyival is több madarának. Van itt tíz papagáj, de légykapó, zöldike és már nyolc éve a lakásban élő seregély is. A hölgy kisse fáradt, elégedett hangja viszont csak akkor csuklik el, amikor az elválasztól esik szó: „Úgy repülnek ki a kalitkából, hogy vissza se néznek.”

Újabb vágás után mit ad isten, épp egy ilyen elválásnak lehetünk fültanúi. Déri doktor egy Szásztelek melletti sűrű kőnyesben enged szabadon egy gyógyult fenyőrigót és egy erdei pintyet. Az ő hangja azonban nem remeg, a szakember komolyságával mérlegeli a visszatérés és az újrakezdés esélyeit.

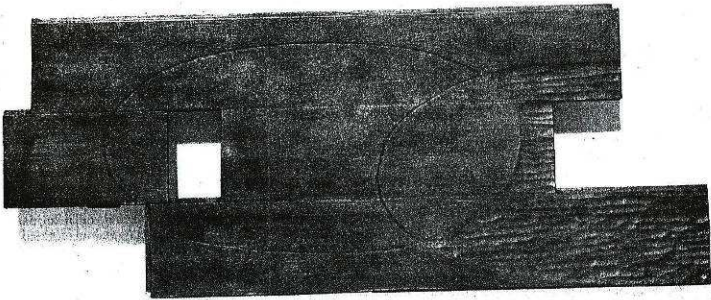
Apropó, visszatérés, bár ebben a műsorban nem hangzik el, a Madárpark honlapján olvasom a doktor úr bevezetőjében, hogy miután már hozzáfogtak a kórház számára kiszemelt épület renoválásához, akkor tudták meg (a helybeliek mély hallgatása mellett), hogy az ötvenes évek hortobágyi gulágján ebben a házban háromszázan raboskodtak – ma már az ökoteleház falán olvashatjuk a nevüket.

Én már csak azt nem értem, hogy miért délelőtt tizenegyől kapott helyet ez a műsor. Valószínűleg nem szándékos, mégis olyan, mintha rejtegetni akarnák, pedig a Kossuth egyik legszórakoztatóbb programja *A hely*, és Farkas Erikáé (noha alkalmanként túlzásba esik a fanyar, ironikus-arrogáns attitűd) az egyik leglendületesebb orgánus ezen az adón. Még szerencse, hogy vasárnap éjjel után ismétlik a részeket, amelyek a rádió archívumában is fellelhetők. Kedves rádiózó, ha teheted, hallgasd újra ezt az adást. Lehetőleg éjszaka.

Krusovszky Dénes

MR1 Kossuth, május 7.

Nagy Barbara munkája

Mit gondol a plágiumról?

Janusz Glowacki lengyel íróval Pályi András készített interjút

Andrzej Wajda már a hatvanas években filmet készített egyik elbeszéléséből, a nálunk is bemutatott *Légyfogó*, majd meglejtett egy kötetnyi novellája is magyarul, ám az 1981-es lengyel hadiállapot bevezetése után az emigrációt választotta, így Amerikában írt nagy sikerű drámáit – a *Svábbogárvadászatot*, az *Antigoné New Yorkban* címűt. A *negyedik nővért* – csak a nyolcvanas évek végétől tüzhetők másorra színházak. Az idei könyvfesztiválra hozta ki az Európa Könyvkiadó legújabb zalkait. Az idei könyvfesztiválra hozta ki az Európa Könyvkiadó legújabb zalkait. Az idei könyvfesztiválra hozta ki az Európa Könyvkiadó legújabb zalkait. Az idei könyvfesztiválra hozta ki az Európa Könyvkiadó legújabb zalkait.

...nemfiumán szándékos elegye –, én csak leírom, amit a nagy szemfényvesztőről tudok, a lehető legérzékletesebben, árnyaltan. És nyilván azt is, amit arról a világról tudok, amely alkalmat kínál és teret adot e minden káprázatosságra ellenére is oly igazságot mutatványok. Hamisítatlan pusztító ember volt, aki a néket is kiszáményolta, akiket levett a lábukról, a „szerkesztőt” is, akik pénzért – a legtöbbjüket éhbeért – a könyveket dolgoztak. Egyik többek között olyanok, akik áltudat rajta, ám én sem vonhatlak meg közömbösen vallukat, hogy „ez csak egy csaló, egy játékos, egy sarlatán”, mert démoni erete volt. Jerzy és Mása kapcsolatában ezt próbálom megmagyarázni: a nő hiába képviseli vele szemben a jóindulatot, a fogékonyt, az érzést, elvörös. Egyébként Kosinski valóban tehetséges fotós volt, már odahaza, Lódzban is fényképezett, szószínez is volt, Amerikában több filmben is játszott, elsősorban mégis életművészeknek nevezném.

...dítette a világot. De a világ is szcenetette őt. Már csak ezért is távol állt tőlem, hogy a *Good night, Jerzy* egy nagy misztifikátor-leleplezésére törjek, ezt különben is elvégeztek mások, én inkább a Jerzy háta mögött settenkedő demónokat akartam megmutatni. Ok a világ, a mi világnk, ebben élünk, ez, ami hazugság, hazugság, hazugság, a világ, ami maga inspirálja és maga kreálja a maga impozitorait.

– És a történet orosz szála? Mása, aki elmenekült Moszkvából, ám Klaus, a férje kevés neki, és Jerzy elpusztítja őt. Vagy a moszkvai anya, aki a csecsenek fogságából szerzi vissza katona-fiát. Ez egyszerűen az érem másik oldala?

– Ott minden más, mégis ugyanarról van szó. Más kulisszák, más emberek, más végzet, mégis ugyanaz a hamisság. A csecsenek jó pénzért foglyokat vásárolnak maguknak az orosz seregből, hogy legyen kikkel kiváltani a sajátjait, akik az oroszok fogságába estek. Nem a kor tévolya és észlelenség ez? Különösen a fiát kereso anya felől.

– Ön ma is New Yorkban él?

– Igen, lassan három évtezed.

– Vagyis nem települt haza. Mint aki tudja a lengyel múltból, hogy az író igazi pozíciója az emigráció. Ami egy szerezte jelent távolosított és veszte látást. Még ha nem is akar vétezt lenni, mint a hűdájai óriások. Akárhogy is, az, az az emigráns Glowacki, Kosinski sorstársa. Igaz, feltétebb írósi kosinkai sorstársa. De mintha önmagát is faggatná, amikor őt fogja vallatni.

– Mondtam már, hogy ez a könyv rólam is szól. Lehet, hogy a leginkább rólam. Rádásul most megint fél lábbal Varsóban élek.

– Mert újra Wajdával forgat.

– Írtam neki egy filmet Lech Wałęsáról, már nyakig benne vagyok a munkában. Meglátjuk, mi sül ki belőle. Andrzej Wajda igazi nagy romantikus művész, én a legkevésbé sem. Wałęsa életűja viszont nem mindennapi lengyel történet. Egy villanyzerelő, akinek eszébe se jut, hogy történelmi szerepet kellene játszani, megdönti a szovjetrendszer. Mert akárhogy is nezzük, a vétezt törődés az 1980. augusztusi gazdasági megalapodás volt, amely levetette tőle, hogy a vasfüggöny mögött szabad szakszervezet jöjjön létre. Ez pedig az ó múve. És a végén köztársasági elnök lesz belőle, habár elnöki ténykedése, enyhén szólva is, közepes szori. De az egész egy fantaztikus életűt, kivételesen dicsőfény, és körte netegget piitánér irigység.

– És a Kosinski-film? A *Kultura Polska* honlapján azt olvastam, hogy arra is konkrét megrendelést kapott, ám „egyelőre nincs hírünk arról, hogy a forgatókönyv elkészült volna”, igaz, megjelent a *Good night, Jerzy*, egy regény, amelyben a forgatókönyvről meg akarja fejteni Kosinski titkait.

– Az is megvan, megírtam. Csak a rendezője nincs meg. Abból viszont amerikai film lesz.

– Mit gondol a plágiumról?

– Ha ügyes, szellemes, és nem érik tetten, hadd legyen.

– És ha tetten érik?

– Akkor baj van. Még ha története: sen köztársasági elnök az illető, akkor is.

– Látom, tájékozott a magyar politikai viszonyokban.

– Nem nehéz, mindenütt erről cikkeznek.

– Most persze nem Schmitt Pálról beszélünk, hanem Jerzy Kosinkiról. *A festett madár* szerzőjéről, akiről az ön könyve szól.

– Róla is szól, de nem csak róla. Amerikáról is, Oroszországról, a lengyelekről, a világról, korunk tévolyáiról és észlelőségéről, a hazugság hatalmáról. És rólam.

– Aki megkísérel megfejteti az egykor csodált és irigyelt, öngyilkos kollega titkát. A regényben egy német divattervező, bizonyos Klaus Werner keresi meg, hogy írjon forgatókönyvet a Jerzről készíandó filmhez. Az a Klaus, akinek felesége, a gyenge fizikumú Mása, egy Amerikába kivándorolt orosz festőművész nő maga is áldozta Jerzy vonzó társat a régi mágiájának.

– *A festett madár*nak, amikor megjelent, fantasztikus visszhangja támadt. Soha lengyel író ilyen sikert nem aratott Amerikában. A kritika Beckettet, Dosztojevskijt, Genet-et emlegette, a művekből a világirodalom csúcsműveit egy nyci közé került, a vezető lapok szerperlatívusokban méltatták, a regény hőstét, ezt a holokauszt poklát megjáró kishűt, akiről nem derül ki pontosan, zsidó-c vagy cigány, mindenesetre másasága maga az iszonyat, hisz anyátlanapátlán hánýódiq perverz, brutális, kéjvágó paraszok kezén valahol Kelet-Európában, azonosították az íróval. Így lett belőle a holokauszt élő mártírja, a könyv milliók példányában forgó, őt magát a legjobb amerikai egyetemekre hívták meg előadni, második regénye, a *Léptek* után elnyerte a legnagyobb National Book Award díjat, majd egy sor komoly presztizsútitüntetéset, elismerést, tisztelbeli tagságot, hamarosan ő az amerikai PEN Club elnöke és így tovább.

– *A festett madár* a pártállami időkben tabu volt, nem hogy kiadni, emlegetni se lehetett. Lengyelül is, magyarul is csupán a rendszerváltás évében jelenhetett meg.

– Persze. Jerzy Kosinski – eredeti nevén Józef Lewinkopf –, akinek apja vette fel a Kosinski nevet a vészkorok idején, amikor egy lengyel katolikus parasztsalád bújatták őket, 1957-ben állami ösztöndíjjal jutott ki az Egyesült Államokba, ahonnan aztán nem tért haza. Előbb Joseph Novak néven publikált két politikai publicisztikai kötetet a szovjet birodalom leleplezendő, ezek megírásában a szóbeszéd szerint a CIA is segíté neki, ami a későbbi leleplezésé felől néve könnyen valószínűsíthető, de bizonyon könnyen persze nincs. Nem is ez az igazán érdekes benne, hanem elképesztő írói karrierte. Ma már tudjuk például, hogy *A festett madár*ról, még megjelése előtt recenzálók kértek Élie Wieselt, aki a holokauszt-irodalom legtekintélyesebb szakértőjének számított. Wieselt megírta a maga igen tartózkodó, hűvel méltatást, ám Kosinkit olyan kapcsolatokkal rendelkezett, hogy a Wieselt-írás még annak publikálása előtt értesült róla, hogy a Wiesel-t elolvassa a regényt, ez az ő gyerekkori hánýóttatásának hiteles leírása, Wieselt erre össetépte a késő recenzit, és írt egy meleg hangú juttat. Aminek megvolt a maga szerepe *A festett madár* szenzációs sikerében. Miközben Kosinkit a maga nyilvánvalóan gyenge nyelvtudásával egyből angol nyelvű tróként debutált, de ez is csak a később történtek dűvelet. Volt is, aki rálelt arra az újsághirdetésre, amelyben *A festett madár*hoz fordított keresett, idővel a fordító maga is előkerült. De ez későbbi történet. Egy fiatal írónak azonban már annak idején tudta a saját neve alatt a *Léptek* című regényt Kosinkinél juttatni, több más helyre is, és határozott elutasításban részesült, ami sokat elárul. Aztán az is kiderült, hogy *A festett madár* írója – hisz a történetet teletöltötte mindenféle háborzongató számadomok perverzálizál – egyszerűen az ő képzeltelme szerűen, azzal együtt, hogy tagadhatatlanul jó érzékkel tapintotta ki az amerikai könyvpia fogyasztói igényét a holokauszt és a pornográf képzelt párosítására.

– Ki volt hát Jerzy Kosinski? A *Kultura Polska* hivatalos honlapján is található erre a kérdésre, érdemes szívesen átolvasni. „Népszerűtlen íróként a továbbiakat...”, „Népszerű író, elismert fotóművész”, „díjazott forgatókönyvíró, és szemész szakember”? Vagy csupán a Nagy Manipulátor, avagy egyenesen az Abszolút Misztifikátor??

– Ezt nehéz lenne megmondani. És főként nehéz lenne például történelmi. Nem is töreksem ilyesmire könyvemben, amely, ismétlem, regény, naha sok valós elemet tartalmaz – a *facim* és a

– Ön már előző könyvében, a *Féjből című önlejtésű opusban* is hosszantinnódti Jerzy Kosinkiról, hisz személyesen is ismerte őt. Ott többek közt így ír: „Egyfolytában az foglalkoztatott, hol végződik Kosinkinál a számítás, és hol kezdődik az igazság, ha ez a pont egyáltalán megtalálható.” Most, hogy elkészült a *Good night, Jerzy*-vel, hogyan látja ezt? De visszakanyarodva a plágium kérdéshöz, sarkítottabbán is fogalmazhatnák tablázatjait vol-e Kosinski, vagy eredeti szellem?

– Egy nagy showman, aki mitázta az életét. Akinek a Kosinski-mitosz volt a fő műve. Sikerült eljutnia addig, hogy a Nobel-díj legelőnyesebbje közt emlegették. És amikor ez a mítosz összeomlott, öngyilkos lett, a lehető leglátványosabb körülmények között. A nyilvánvaló plágiumgyanú a *Being There*, e nehezen fordítható című harmadik regénye után vetült rá...

– Magyarul *Karrier* címmel jelent meg.

– Egyzserűen ellopta ifjúkora egyik kedvec lengyel regényét, a *Nikodem Dyma* karrierjét, amelyből ráadásul Jan Rybkowski 1956-ban filmből is készített. De nem bukkott le azonnal, hisz 1971-ben, amikor ez a Kosinski-féle amerikai átirat kijött, a nyugati világban Tadeusz Dolgoc-Mostowicz nevet, műveit egyáltalán nem ismerték. Kosinski pályája tehát egyelőre káprázatosan félt föléllé, kétevéte új regényét állt elő, és mire Hal Ashby, a *Hatalás* vettes rendezője 1979-ben filmre vitte e művet, e megbízott közömbös publikum már hét Kosinski-regényt is elfogyasztott. A film amig az év eseménye lett, egy Oscart és két Arany Globuszt hozott a színészeknek, Kosinkinak magának pedig a forgatókönyvet a Brit Filmakadémia és amerikai forgatókönyvírók díját. Anyyira, hogy két év múlva őt kértek fel az Oscar-díj átadására.

– Ashby filmet az annak idején nálunk is bemutatata a televízió *Isten hozta, Mester!* címmel.

– Es Varsóban is játszották, de ott mozaiban, a nyolcvanas évek derekán. Ezel aztán elindult a plágiumvád lavínája, nem lehetett megállítani. Igaz ugyan, hogy a pert magát sikerült megnyernie, amerikai környezetbe illette át ugyanis Dolga-Mostowicz meséjét, a figurák is amerikanizálva lettek. Hogy ezt ő maga végezte el? Vagy inkább a „szerkesztő”? Közülük egyik-másik később elárulta, hogy fogalmazóként is működött. A nevezetes Manson-gyilkosság után például, amikor Roman Polanski terhes feleségét, a szépséges Sharon Tate-et és barátai társaságát, akik késő este egy vacsoráról tértek haza, brutálisan lemészárolták, Kosinski azonnal lenyilatkozta, hogy neki is ott kellett volna lennie a vacsorán, csak a repülőtéren eltűnt a bőröndje, azért késte le. Am Polanski, aki még Lódzából jól ismerte őt, eddigre azonban megromlott a viszonyuk, azonnal cáfolta. Vagy egy másik, hasonlóan beszédes apróság: tucatnyi interjúban előadta Lengyelországból történt disszidálását, amikor is úgymond négy neves professzor ajánlólevelét kellett meghamisítania, a zsebében pedig ott lapult a cíánampulla arra az esetre, ha nem sikerül az akció. Ekkor viszont a sajtó már nyomozott a Kosinski-sztorik eredete után, és nem volt nehéz kideríteni, hogy legálisan, ösztöndíjjal érkezett az Államokba. Ilyen csckélyeség, apró csalások, hamisságok voltak a Kosinski-mitosz építőköveik. Végso kétségbeesésében aztán tényleg írt saját kezűleg egy könyvet *Rezepte a 69-ik utaból* címmel, ez nagybetűs bukás lett, olvashatatlan mű, a vezető lapok már azt a fátárságot se vették, hogy levágják.

– Csakhogy úgy látszik, a művészi plágium nem érhető oly könnyen tetten, mint a tudományos, amely ezakt fogalom, ellenőrizhető.

– A művészet az művészet, persze. Egyébként azt hiszem, a *Being There*, ez a nyílt lopás a legédekesebb fejezet Kosinski történetében. Aligha véletlen, hogy az eredeti mű már fiatalkorában oly nagyon megmagadta. Akár azt is gondolhatnánk, belőle merítette az ötletet a nagy szemfényvesztéshez. Nikodem Dyzima, aki egy primitív, bugyuta kérészt, különböző ambíció nélkül csinál elképesztő politikai karriert, egyzserűen mert bizonyos befolyásos körök ezt „nézik ki” belőle. Vagy inkább ezt „látják bele” a figurájába. Neki csak chhez illően kell viselkednie. A Kosinski-féle hős aztán kis híján amerikai elnök lesz – a filmváltozatban meg, akár Jézus Krisztus, száraz lábbal sétál a tó vizén –, azaz mindent élér, azt is, amire nem is vágyott. Nem nehéz hát kitalálni, hogy ez a loptott mű egyfajta önvalomás lett tőle; a kérdés csupán az, vajon ő maga gyónja-e, amit megvall, vagy ezt is a „szerkesztőt”? krcálják neki megrendelésre. Ha összevetjük az utolsó, maga írta, csapnivaló regényével, aligha képzeltető el másképp. A műnek mégis erete, hogy azt ne mondjam, hitele van. Ami azonban csak ideig-óráig jelentett felmentést számára, hogy ne a nagy ámitóft lássák benne. A plágium utóvégre atóll plágium, hogy csalás és hazugság, vagyis a csaló mintegy meghamisítja magát, márpedig a Kosinski-féle szemfényvesztésnek épp ez volt a lényege. Egyfajta álonmagával szc-

Ahogy mi látjuk, nem látja más, ahogy mi mondjuk, nem érti más...
(Dusán Szevianovity)

A Napvilág Kiadó Szegvári Katalin interjúkölete kapcsán beszélgetést rendez az Alexandra Irodalmi Kávéházban a kötet készítője és interjúalanyai részvételével.

Cím: 1075 Bp., Károlyi krt. 3/c
Időpont: 2012. május 10. 17 óra

Részvevők:
Szegvári Katalin,
Berecz Anna,
Juszti László,
Kertész Zsuzsa,
Rózsa Péter

Részletek: www.napvilagkiado.eu

SZEGVÁRI KATALIN:
HOGY VAGYOTK, TI RÉGI JÁTSZÓTÁRSÁK?

HOGY VAGYOTK, TI RÉGI JÁTSZÓTÁRSÁK?

sztárvilág uralkodói előtt hódol a prototípus. És valóban: emberek egymást taposák le, hogy akár egy futó pillantást vehessenek az imádott sztárokról. Elismerve, hogy a definíció ropant szellemes és valamelyest igaz is, hozzá kell tennünk, hogy csak részben fedi a valóságot. A rendezvény versenyprogramjában felvonuló, egy négyzetméterre jutó tehetségek száma külgörögán magas, így a rendezvény kulturális jelentőségéről még tréfa esetén sem illik megfeledkezni.

kötetben. Ahogy Audiard fogalmazza a sajtóbeszélgetésen, ami az atmoszférát és a hangulatot illeti, hűek voltak az írásművekhez – ha úgy tetszik, a tengerentúli elidegenedett társadalmat, a kiürrült emberi kapcsolatokat megjelenítő novellákat egy az egyben alkalmazták a mai Franciaországra. Merész húzás. Audiard azonban ennél is nagyobbat lépett, vakmerő dramaturgiai megoldással élt: szavai szerint nem is a két szereplő a legfontosabb, hanem a love story, amelyet elmesél. Ez utóbban vezető alakok, egészen addig a diszkó királynője. Véletlenül találkoznak, sorsuk nem is fonódna össze, ha a nőt nem érné baleset, melyben mindkét lábát elveszti. Élete teljesen összeomlik, és valamilyen ösztönös oknál fogva a férfi segítségét kéri, habár ő még a saját mindennapjait sem tudja „kordában tartani”. Mégis nagyon könnyen megy neki, hogy megintantsa Stephanie-t élni az életet, meg hozza úgy, ahogyan azt korábban nem tudta megtapasztalni. Ezt a kettőssé-

ezért 2009-ben a zsűri nagydíját kapta meg Cannes-ban) ötvözte volna. A képletlen azonban csöppet gyengíti a mozaikszzerű dramaturgia, mely a novellákhoz szegmentáltságából adódik. Érezhetően lukacsos a kohézió hiánya. A filmben mintha csak úgy magától megtörténne a csoda: a nő rájön, hogy érdemes élnie, a férfi pedig megtanul szeretni, képes lesz közölni az érzeit.

Nem vitás, Jacques Audiard tudalék meg is tesz –, hogy Audiard megérdemi az Arany Pálmat, de mivel legálább tízenöt rendezőnagygágyú jön meg a sorban, valószínűbb, hogy a két csodálatos színész, Marion Cotillard és Matthias Schoenaerts aranyozódik végül be. Előbbinek ráadásul van César-, sőt Oscar-díja is, és nem túlzás azt állítani, hogy a színész nő most épp az egyik legbecesebb nemzetzi kincsnek számít Franciaországban.

alázták és kirabolták őket, de az ábrázolt kincnek és megaláztatást nem élte át. Az is nagy kérdés, hogy szabad-e a fikcióit tényirodalomként árusítani? – veti fel Glowacki. Emlékeztet rá, hogy mostanában a riportnak, a valóban megtörtént eseteknek annyira fordított az ázsiójuk, hogy többen beleset hasonló csapdába.

Irodalom

Regényhősről beszél
Janusz Glowacki

Jerzy Kosinski festett élete

FORRÁS: WYDAWNICTWO SWIAT KSIĄZKI-ARCHIWUM

Miklós Gábor

– Varsó és New York között élek útközben. Új jeleneteket írok a *Lech Waslesáról* szóló Wajda-film forgatókönyvébe. A rendező megérezte, hogy valami hiányzik, és több új jelenetet akar leforgatni júniustól kezdve. – *Janusz Glowacki ezt* Budapesten mondta el, amikor a nemzetközi könyvfesztiválon bemutatták *Good night*, Jerzy című könyvét.

– Még 1980-ban írtam egy könyvet a gdanski hajógyári sztrájkokról. A könyvet a Puls számszárd kiadó adta ki, de az ellenzékiek nem szeretett írtam, hanem egy hósi kemébert mutattam be, aki elveszett az idő forgatagában, és az állambiztonság besúgójá válik. Szóval a könyvem a sztrájk pátosz nélküli képét ír-

kapujára ismét feltették a harminc évvel ezelőtti feliratot. Glowacki elsősorban drámaíróként lett ismert Amerikában, darabjait (Antigoné New Yorkban) magyar színpadokon is játszották. Antiromantikus alak lett a hőse a most magyarul megjelent könyvének is: ez egyszerre életrajz, regény, sőt feltehetően film-forgatókönyv. Főhőse egy tragikus sorsú, különs ember, *Jerzy Kosinski* lengyel-lengyel író. Kosinski több könyve is siker lett az USA-ban, de igazi áttörést különleges hangulatú és megdöbbentő regénye, a *Festett madár* hozott. Ez magyarul is megjelent. Új *Joseph Conradként* (1857–1924 között élt, lengyel születésű, angolul író tengerészti, író) ünnepeket. Kosinski két alkalommal az USA Pen Klubjának élönke is volt. Egy idő múlva azonban beittott a csod, az írót „leleplezték”. Megírták: valóság, igazságnak adta el fantáziájának termékeit, ráadásul mások írását használta fel. Glowacki elmeséli, hogy a *Festett madár* kéziratáról *Elie Wiesel* először nagyon visszafogott, a megjelenést kevésbé támogató véleményt írt. Amikor Jerzy Kosinski ezt megtudta, felkereste a Nobel-békedíjast, és meggyőzte, hogy mindez, amit leírt, megtörtént. Wiesel erre elragadtatott véleményt fogalmazott, s Kosinski a „holokauszt tanújának” nevezte a *The New York Times* könyvkritikai rovatában. Így indult a fergeteges karriera. A

leleplezők azonban nem nyughattak, évekkel később kiderítették és megírták a *Village Voice* című New York-i értelmiség lapban, hogy a szerző „szellemi erővel” dolgozott, azaz névtelen fordítók és szerkesztők munkáját tüntette fel sajátjaként. Ráadásul többek munkáját ki sem fizette.

Az író a könyvben szinte személyesen kíséri végig hőstét annak pokoljárásában. Amikor Glowacki a lengyelországi sügészállapot bevezetése után Amerikába emigrált, személyesen is összeismerkedett hőseével. Kosinski megmutatta neki élete sötét oldalait, elvitte New York alvilágába, a szadomasz szexklubokba, ahol önmagá lehetett. A *Good night*, Jerzy tehát szagott és szakadatlan vándorlás, egy ember vergődése saját belső poklai és ambíciói között. A könyvben előjönnek azok a fantáziák, amelyeket Kosinski valóságként adott elő állítólagos meneküléséről Lengyelországból, arról, hogyan üldözték őt a titkoszolgálatok, hogy ciánt tartott magánál arra az esetre, ha elfognák, megakadályoznák a menekülésben. Glowacki könyve a fantázia- és álomvilágban élő, de azt kereskedelmileg értékesítő szerzőről, szellemiőről és görceiről szól. – Amit Kosinski gyerekként átélt a vérszakszak éveiben, valóban szörnyű volt. De nem olyan végtelen és kiribhatatlanul az, ahogy a *Festett madár*ban megírta. Végül is végig a szíleivel bujkált egy lengyel faluban, ahol meg-

szabították karriernek tartja Jerzy Kosinski pályáját. A szagottat szöveg talán segít megérteni ezt az egyszerre hihetetlenül sikeres és végtelenül kudarcos életet. Kosinski 1991-ben egy nejlonzacsokot csavart a fejére, és megfulladt. Ezt az üzenetet hagyta: „Lefektem magam aludni, kicsit hosszabban, mint ahogy szoktam. Mondjuk azt, hogy az Örökéletbe”. Ahova vágott.

Recenzióink a 14. oldalon

Szex és New York

Janusz Glowacki: *Good night*, Jerzy Európa, 294 oldal, 2990 forint

A lengyelországi Lódzban született Jerzy Kosinski: *Józef Lewinkopf* néven, abban az esztendőben, amikor Hitler hatalomra jutott. Ötvenhét éves volt, amikor Manhattanben egy nejlonzacsok segítségével a kádban öngyilkosságot követett el. 1957-ben emigrált az Egyesült Államokba, ahol hamarosan könyvei kezdtek megjelenni. Közülük a legismertebb a *Festett madár* (1965), amely a kommunista rezsim összeomlását tiltott műnek számított Lengyelországban (nálunk is csak 1990-ben jelent meg először, egy kivétellel mindmáig ez az egyetlen magyarra fordított műve), később pedig ez okozta Kosinski „bukását” is. Kiderült ugyanis, hogy ez az önéletrajzi ihletésű holokausztörté-

neként közreadott, rendkívül sikeres regény javarészt fikció, sőt az író azal is megvádolták, hogy nem ő a szerző, illetve, hogy eredetileg lengyelül írta meg (az is lehet, hogy mások közreműködésével), és titokban fordította le angolra.

Kosinski a magasból lezuhanva hirtelen a mélyben találta magát. Azok után, hogy évtizedeken át nyakig merült az amerikai kulturális és művészvilágban, sztárokkal barátkozott, televíziós és rádiós show-műsorokban szerepelt, Oscar-díjátadón vett részt (egyébként egyik regényéből, a *Bezing There*-ből *Peter Sellers* főszereplésével többszörösen díjnyertes film ké-

szült), magazinok címlapjára került (a híres fotós, *Annie Leibovitz* féltelenül fotózta). Mi több, kétszer is az amerikai PEN Klub élönke volt, sőt egy időben a Nobel-díj várományosaként is emlegették (ahab az évben a díjat végül *García Márquez* nyerte el). Am egyszeriben hazatérővel és plágiummal kezdtek vádolni. Mindezt előbb szívproblémákhoz vezetett, majd Jerzy Kosinski úgy döntött, önkézelettel véget az életének. Ma már nem kevesen közönséges csalóként tekintenek rá, és bizonyára még többen szígyenkeznek amiatt, hogy évtizedekkel ezelőtt bedöttek neki.

Janusz Glowacki író és forgatókönyvíró (az idei festsztívtűvél egyik vendége) öt évvel fiatalabb Kosinski-nál, és akkor emigrált az Egyesült Államokba (1981-ben: *Januzelski* tábornok akciója kényserített”), amikor ő még a csúcsos volt. Közről látható tehát hajdani honfirtása tündökletét és bukását. Nemcsak Kosinski ismerte, hanem azt a világot is, amely körülvette. Ismerte is talán ingyelt is. Mindez kitűnik *Good night*, Jerzy című könyvéből is, amelyet az egyszerűség kedvéért regénynek szokás te-

kinteni, miközben részint Kosinski egyfajta töredékes, fikciós elemekkel átszőtt életrajza, részint korrajz a szocializmusról és az amerikai emigrációról.

Glowacki az irodalmi eszközök széles tárházát vonultatja fel, a pergő párszédeltől kezdve a szürrealis álomleírásokon, a realista környezetábrázoláson és a belső monológokon át a színpadi vagy filmes jelenetekig. A könyv főhőse, Janusz megbízást kap arra, hogy írjon egy szindarabot egy másik, nálánál sokkal sikeresebb íróról, Jerzyről. Amíg a mű készül, alapos betekintést nyerünk New York filmekből és tévésorozatokból jól ismert életébe: orgiák, szexklubok, sárga taxik, drogosok, prostituáltak, pornóműzik, továbbá fogadások, partik, művészeti igények, amelyek zibbászletű, szédítő, belterjes forgatagában fel-tűnik *Woody Allen*, *Kurt Vonnegut*, *Elie Wiesel* és megannyi más kulturális és megfestsített Being There-ben, később kiderült, hogy ezt is plagizálta.) Közben időről időre vissza-visszatérünk Jerzy gyermek- és ifjúkorába,

a német, majd szovjet megszállás alatt álló Lengyelországba, ezzel párhuzamosan pedig a teljes államszocialista milióbe, *Bressnyev* Moszkvától *Bierut* és *Gomulka* Lódzjáig.

„Az öngyilkosság az élet meghoszszabításának legjobb módja” – mondhatta legalábbis a könyv szerint, Kosinski. Jerzy nagy misztifikátor volt, a démonok azonban, akik folyamatosan a vállá mögött somfordáltak, valódiak. És azon a bizonyos éjszakán, az Ötvenhetedik utcában, a kádban végül lecsaptak rá” – ezt már a film megrendelője, nem mellesleg Jerzy orosz szeretőjének a férje írja Janusz-nak. Számunkra, akik talán kevésbé ismerjük mind a könyv íróját, mind annak főhőst, mint a szülő, illetve a választott hazájukban, Kosinski története affle tipikus amerikai sztori is lehetne egy emberről, aki nagyon mélyről indult, hirtelen a magasba emelkedett, majd lángoló fényevőként hullott alá. Azonban a megannyi kelet-európai iz, az ismerős szagok, hangok és helyzetek nyomán otthonosan érezhetjük magunkat ebben a salakonk ellenére is nem mindennapi könyvben.

Benedek Szabolcs

Elektronikus sajtó:

<http://irodalmijelen.hu/node/13523>

<http://gepnarancs.hu/2012/04/janusz-glowacki-good-night-jerzy/>

<http://www.ekultura.hu/olvasnivalo/egyeb/cikk/2012-05-14+17%3A00%3A00/interju-janusz-g%C5%82owacki-2012-aprilis>

<http://www.kikotoonline.hu/konyvjelzo/konyvpiac/programajanlo/janusz-g%C5%82owacki-a-konyvfesztival-vendege>

http://www.hirado.hu/Hirek/2012/04/21/10/Magyarul_is_megjelent_a_vilaghiru_lengyel_iro_u_j.aspx

<http://www.ekultura.hu/olvasnivalo/egyeb/cikk/2012-05-14+17%3A00%3A00/interju-janusz-g%C5%82owacki-2012-aprilis>

<http://mno.hu/grund/aggodik-uj-filmje-miatt-a-vilaghiru-rendezo-1068956>

http://nol.hu/lap/kult/20120519-jerzy_kosinski_festett_elete

http://nol.hu/lap/konyvszemle/20120519-szex_es_new_york

<http://kultura.hu/main.php?folderID=882&articleID=322125&ctag=articlelist&iid=1>

<http://kultura.hu/main.php?folderID=882&articleID=315163&ctag=articlelist&iid=1>